

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 886

Hadis, Mezhep ve Meşrep

Editör: Dr. Ayşe Gültekin

Yazarlar: Dr. Ayşe Gültekin
Dr. Fatma Akdokur
Dr. Hatice Dülber
Dr. Peyman Ünügür Tekin
Dr. Rabia Zahide Temiz
Arş. Gör. Gülsüm Korkmazer

ISBN: 978-625-7205-85-6

1. Baskı, Aralık 2020, Ankara, 2.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 03.12.2020 tarih
ve 150 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

BASKI: **TDV/i**
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASİMEVİ | PRINTING HOUSE

Ostim OSB Mahallesi 1256 Cadde
No: 11 06370 Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Hadis Mezhep^{ve} Meşrep

Dr. Hatice Dülber
Dr. Peyman Ünügür Tekin
Dr. Fatma Akdokur
Dr. Ayşe Gültekin
Dr. Rabia Zahide Temiz
Arş. Gör. Gülsüm Korkmazer

İÇİNDEKİLER

Giriş..... XI

HALKU'L-KUR'ÂN MESELESİ VE CERH TA'DİLE ETKİSİ

1

Dr. Hatice Dülber

A. Halku'l-Kur'ân Meselesinin Tarihî Seyri..... 2

B. Halku'l-Kur'ân Konusunda Ortaya Çıkan Yaklaşımlar..... 7

C. Halku'l-Kur'ân Tartışmalarının Siyasete Dahil Edilmesi:

Mihne Olayları ve Hadisçilerin Tutumları..... 10

D. Hadis İlmi Açısından Mihne'nin Sonuçları..... 15

1. Mihne Sürecinin Cerh-Ta'dil İlmi Üzerindeki Etkisi..... 18

2. Mihne Karşısında Hadisçilerin Tutumları..... 20

a) Kur'ân Mahlûk Değildir Görüşünde Israr Edenler..... 20

b) Kur'ân Mahlûktur Cevabını Verenler..... 33

Sonuç..... 45

Kaynakça..... 48

ŞİA'NIN HADİS ANLAYIŞI

55

Dr. Peyman Ünügür Tekin

Sonuç..... 77

Kaynakça..... 80

ANSİKLOPEDİK BİR ÂLİM: TABERİYYE MEZHEBİNİN KURUCUSU ET-TABERÎ VE HADİS ANLAYIŞI

85

Dr. Fatma Akdokur

Giriş..... 86

A. Taberî'nin Yaşadığı Dönemde Siyasî, İçtimaî, İlmî ve Fikrî Durum..... 88

B. Taberî'nin Hayatı..... 91

C. Taberî'nin İlim Hayatı	94
1. Taberî'nin İlmî Kişiliği ve Farklı İlim Dallarındaki Yeri	97
a) Taberî'nin Tarih İlmindeki Yeri	98
b) Taberî'nin Tefsir İlmindeki Yeri	102
c) Taberî'nin Fıkıh İlmindeki Yeri	106
d) Taberî'nin Hadis İlmindeki Yeri	111
2. Taberî Mezhebinde Sünnet/Hadis-Fıkıh İlişkisi	117
a) Taberî'ye Göre Sünnet ve Sünnetin Bağlayıcılığı	118
b) Taberî'ye Göre Sünnetin Mahiyeti	119
c) Taberî'de Hadis, Haber, Eser	127
d) Taberî'ye Göre Sıhhat Açısından Hadis/Haberler	132
i. Sahih Hadis/Haberler	132
ii. Sakim (Zayıf) Hadis/Haberler	134
e) Taberî ve Mürsel Hadis/Haberler	136
3. Fıkıha Medar Olma Bakımından Sünnet-Hadis/Haber İlişkisi	142
4. Taberî'nin Fikrî/İtikadî Kabulleri ve Haber/Hadis İlişkisi	143
Sonuç	145
Kaynakça	147

TASAVVUF HADİS İLİŞKİSİ VE SÛFİLERİN MUHADDİSLERE MUHALEFET ETTİĞİ NOKTALAR 157

Dr. Ayşe Gültekin

A. Tasavvufun Müstakil Bir İlim Hâline Gelme Süreci	163
B. Tasavvufun Diğer Dinî İlimlerle İlişkisi	169
C. Tasavvuf Hadis ilişkisi ve Mutasavvıfların Hadis İlmindeki Yetkinlikleri	177
D. Sûfîlerle Hadisçiler Arasındaki İhtilaflı Meseleler	187
1. İlmî, Zâhir ve Bâtin İlmî Olarak İkiye Ayırmaları	187
2. Rüya, Keşf ve İlhamı Bilgi Yolları Arasına Dâhil Etmeleri	192

a) Rüya	192
b) Keşif ve İlham	198
3. Mana ile Rivayeti Savunmaları	206
4. Zayıf ve Uydurma Hadis Kullanmakta Sakınca Görmemeleri	210
5. Hadislere Tasavvufî İzahlar Getirmeleri	224
Sonuç	233
Kaynakça	235

**TASAVVUFÎ KİMLİĞİN HADİS SEÇİMLERİNE ETKİSİ:
EBÛ ABDURRAHMAN ES-SÜLEMÎ VE
'EL-ERBAÛN Fİ'T-TASAVVUF' ADLI ESERİ** 245

Dr. Rabia Zahide Temiz

Giriş	246
A. Ebû Abdurrahman es-Sülemî ve İlmî Hayatı	247
B. el-Erbaûn fî't-Tasavvuf Eseri	253
1. Hadis: Süflerin Resûlullah'ın Dostları Olduğunun Delili Babı	255
2. Hadis: Fakirlerin Özellikleri Babı	256
3. Hadis: Kâfirlerle Bir Arada Olunsa Bile Ahlâklı Olma Babı	257
4. Hadis: Allah'a Dayanıp Güvenerek Tüm Malından Vazgeçen Kimse Babı	257
5. Hadis: Evliyanın Kerâmetinin Mümkün Olması Babı	258
6. Hadis: Övülen Ahlâk Üzere Olma, İnfaka Teşvik, Mal Biriktirmenin Yerilmesi ve Şüpheli Şeylerden Uzak Durma Babı	259
7. Hadis: Müminin Sıfatı ve Âlimlerin Sıfatı Babı	259
8. Hadis: Zenginlerle Yakın Olmanın Hoş Görülmemesi ve Dünyada En Azla Yetinme Babı	260
9. Hadis: Kanaat Babı	261
10. Hadis: Dua Edenin Duasının Kabulünü İstemesi Babı	261
11. Hadis: Gizli ile Açıkta Olanın Aynı Olması İçin Gayret Etme Babı	262
12. Hadis: Zikir, Şükür ve Sabırda Devamlı Olma Babı	263
13. Hadis: Kendini Allah'a Adanmış Olanların Yolunda Olma Babı	263

14. Hadis: Dünyayı Terk Etme, Ondan Yüz Çevirme Babı.....	263
15. Hadis: Fakirleri ve Fakirliği Sevme ve Resûlün Dahi Bunu İstediği Babı.....	264
16. Hadis: İşlerinde Mâlâyânîyi Terk Etmeleri Babı.....	264
17. Hadis: Musibetleri Gizlemeleri Babı.....	265
18. Hadis: İstikamet Hâlleri Babı.....	265
19. Hadis: Yıpranmış, Bakımsız, Güzel Olmayan Giysiler Giyme Babı.....	266
20. Hadis: Yeryüzünde Allah'ın Velilerinin ve Haleflerinin Olduğunun Delili Babı.....	266
21. Hadis: Yemekte Cömert Olma ve Sofra Kurmayı Âdet Edinme Babı.....	267
22. Hadis: Üstün Olan Elin İstemeye Utanacağı Babı.....	268
23. Hadis: Allah'a Gizlice Kulluk Edeni Allah'ın Gizlice Ödüllendireceği Babı.....	268
24. Hadis: Az Gülme, Çevresindekilere İyi Muamele Etme, Müslümanlara Karşı Şefkatli Olma, Vera' ve Kanaat Sahibi Olma Babı.....	269
25. Hadis: Zenginliğe Karşı Fakirliği Seçme Babı.....	269
26. Hadis: Malı ve Ailesi Olmayan Fakirleri Gözetip Kollama Babı.....	270
27. Hadis: Tefrid Kabilinden Söz Söylemenin Mübah Olması Babı.....	270
28. Hadis: Meşâyihin Kendilerine Gelen Gruplara ve Yabancıya Bizzat Hizmet Etmesi Babı.....	271
29. Hadis: Yamalı Elbise Edinme ve Giyinme Babı.....	272
30. Hadis: Yolculukta Yanına İbrik Alma Sünneti Babı.....	273
31. Hadis: Yemek İçin Bir Araya Gelmenin Sünnet Olması ve Tek Başına Yemenin Hoş Görülmemesi Babı.....	273
32. Hadis: İlmin Bâtınını ve Hakikatini Konuşmanın Mübah Olması Babı.....	273
33. Hadis: Misafir İçin Zahmete Girmeme, Olanı İkrâm Etme Babı.....	274
34. Hadis: Refah ve Konforu Terk Etme Babı.....	275
35. Hadis: Ferasetin Hakikat Olduğu Babı.....	275
36. Hadis: Allah'a Hizmette Devam Ederek O'nun Muhabbetini İsteme Babı.....	276

37. Hadis: Kulun Dünyaya Meyletme Arzusu ile Mal Biriktirmesinin Hoş Görülmemesi Babı.....	276
38. Hadis: Akıllı Kimselerin Özellikleri Babı.....	277
39. Hadis: Semanın Mübahlığı Babı.....	278
40. Hadis: Raksın Mübahlığı Babı.....	279
Değerlendirme.....	279
Kaynakça.....	282

**KADIZÂDELİLER-SİVÂSÎLER ÇATIŞMASININ
HADİS ŞERHLERİNDEKİ TEZAHÜRLERİ
(BİDÂATÜ'L-VÂİZİN VE MECÂLİSÜ'L-EBRÂR)** 295

Arş. Gör. Gülsüm Korkmazer

A. Abdülmecid Sivâsi (v.1563-1639) ve Bidâatü'l-Vâizîn.....	297
B. Ahmed Rûmî Akhisârî ve Mecâlisü'l-Ebrâr.....	301
1. İki Grup Arasındaki Tartışmaların Tezahürleri.....	306
a) Kabir Ziyareti ve Kabir Ehlerinden Yardım Dilemek.....	306
b) Sema ve Raks.....	308
c) Teğannî.....	310
d) Duhan / Sigara.....	312
e) Musâfaha.....	313
f) Özel Gecelere Dair Namazlar.....	313
Sonuç.....	315
Kaynakça.....	316

Ön Söz

Kur'ân-ı Kerîm'den sonra Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünnetin ve sünnetin yazılı belgelerini oluşturan hadislerin dinin ikinci ana kaynağı olduğu konusunda bütün Müslümanlar hemfikirdirler. Hz. Peygamber (s.a.s), Cebrail vasıtasıyla kendisine inzal olunan vahyi insanlara tebliğ etme şeklindeki temel sorumluluğunun yanında, Kur'ân-ı Kerîm'in "mücmelini tafsil, müşkilini tavidih, âmmını tahsîs ve mutlakını takyîd" gibi görevler de üstlenmiştir. Allah'ın indirdiği yeni dine insanları hikmet ve güzel öğütle davet etmek, bu uğurda başına gelebilecek sıkıntılara göğüs germek, vahyin uygulamaya yönelik kısımlarını ümmetine muallimlik yaparak ve örnek olarak öğretmek, gönderildiği toplumu her türlü kötülükten uzak, en üstün insanî vasıflarla donanmış bir toplum hâline getirmek gibi pek çok gerçeklik, Allah Resûlü'nün hayatında yerini almıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'deyen alan ibadât, muamelat ve ukûbât gibi temel konularda emir-nehî ya da terğîb-terhîb diliyle toplumun aydınlatılması, iman ve ahlâk esaslarının hayatın pratiklerine yansıtılması, Hz. Peygamber'in uygulamalarıyla mümkün olmuştur. Müslümanlar Hz. Peygamber'den öğrendiklerini nesilden nesile aktararak sünnetin yaşatılmasına katkıda bulunmuşlardır. Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini teorik emirler manzumesi olarak kabul edersek bu emirlerin pratiğe geçirilmesinde en büyük rolün sünnete düştüğü ortadadır. Sünnet ve sünnete dair yazılıp kayda geçirilmemiş ve zamanımıza kadar aktarılmış hadis metinleri olmadan, Kur'an'ı anlamaya ve uygulamaya çalışmanın keyfilige yol açacağı aşikârdır. Sünnetin rehberliği olmaksızın Müslümanların

kendilerine emredilen farz ibadetleri ifa etmede bile uzlaşma sağlamaları imkânsız görünmektedir.

Toplumun bir arada, düzenli ve ahenkli bir şekilde yaşamasını temin eden hususlar arasında ortak bir tarihe, örf, âdet ve geleneklere sahip olma ne kadar önemliyse, toplumu geleceğe taşıyan kültürün mayası olarak din de bir o kadar önemlidir. İmandan ibadete, ahlaktan adaba hayatın her alanını etkileyen sünnet, farklı etnik dokulardan gelen, farklı geleneklere sahip insanları ortak bir zeminde buluşturur. İslam dışındaki inanış ve düşüncülerini terk edip şirkten uzak bir şekilde samimiyetle Allah'a iman eden müminler, aynı inanç etrafında kenetlenerek "biz olma" şuuruna erişirler. Farklı coğrafyalarda da yaşasalar aynı orucu tutar, aynı ezanı dinler, aynı kıbleye yönelir, aynı şekilde kıldıkları namazların sonunda yaptıkları dualarda mümin kardeşlerini de anarlar. Bazen de dünyanın her tarafından akın akın gelip ortak mekânlarda hac ve umre görevlerini ifa eder; ırk, dil, renk, cinsiyet, gelenek, kılık kıyafet farklılıklarına rağmen kendilerini İslam dini etrafında birleştiren Rablerine hamdederler. Kur'an'da yapılması emredilen tüm bu ibadetlerin nasıl ve ne şekilde yapılacağını, ibadetlerdeki ölçüleri, söz gelimi namazın günde kaç defa, kaç rekât kılınacağını, zekâtın hangi mallardan, hangi ölçülere göre verileceğini belirleyen sünnettir. İnanç ve ibadette ortak olan müminler, günlük yaşamda insanlarla ilişkilerinde de Hz. Peygamber'i örnek alırlar. Evlenme, boşanma, alışveriş, miras gibi hukuki konularda da, aile, komşu ve akrabalarla ilişkiler gibi ahlâkî konularda da sünnetin birleştirici gücü ve şekillendirici etkisi müminleri kuşatır.

Kur'an'ın nüzulüne şahitlik eden ve Kur'an'a göre yaşamanın ancak Hz. Peygamber'i örnek almakla

mümkün olabileceğini kavrayan sahabe, Kur'an'ı ezberleme ve öğrenme konusundaki çabalarına benzer bir şekilde hadisleri öğrenmeye ve başkalarına da öğretmeye gayret etmişlerdir. Ashâb-ı kirâmın hayatta olduğu yıllarda, Müslümanlar onlara müracaat ederek sorunlarına çare aramışlar, Kur'an'ı ve Sünnet'i iyi bilen bu öncü neslin desteğiyle meselelerini çözüme kavuşturmuşlardır. Ashabın vefatı ve yapılan fetih hareketleriyle toplumun yeknesaklığı bozulmuş, farklı alt kültürlerle sahip pek çok insanın Müslüman olması bilerek ya da bilmeden dinî yaşantıya farklı ve yabancı unsurların girmesine zemin hazırlamıştır. Buna ilaveten Hz. Osman'ın hilafetinin ikinci yarısında ortaya çıkan siyasi karışıklıklar nihayetinde onun şehit edilmesiyle fitne hareketini tutuşturmuş, sonrasında Hz. Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılmasını talep eden bazı sahâbiler ile Hz. Ali'yi karşı karşıya getirmiştir. Cemel ve Sıffin hadiseleri, iç savaşın tahribatı ve Hakem olayının bölücü etkisi İslam toplumunu siyasi yönden istikrarsızlaştırdığı gibi, itikadî yönden de sarsmıştır. Hz. Ali'yi destekleyen Şîa, Muaviye taraftarları, her iki yönetimi de kabul etmeyen Hâriciler, Mürcie, Cehmiyye, Kaderiyye gibi yeni mezhep ve meşrep tarih sahnesindeki yerini almıştır.

İslam'a uygun olan fikir, inanç ve uygulamaları onaylamak, Kur'an'a ve Sünnet'e aykırı olan fikir, inanış, örf, âdet ve alışkanlıkları ise reddetmek gayesiyle "Ehl-i sünnet" ve "Ehl-i bid'at" kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Farklı mezhep ve meşrep mensupları, fikir ve iddialarında haklı olduklarını ispat etmek için kendilerine sağlam dayanaklar ararken, kimi zaman Kur'an ayetlerini zorlama yorumlarla delil olarak kullanmaya, kimi zaman da Hz. Peygamber'in hadislerini bağlamından kopararak

nakletmeye ve hatta Hz. Peygamber'e atfedilen uydurma rivayetlerle yol almaya çalışabilmiştir.

Kendisini Ehl-i sünnet dairesi içinde gören bütün Müslümanların sünnet ve hadis algısının aynı olduğunu iddia etmek de mümkün değildir. Kur'an'ı yorumlama ve hadisi anlama konusundaki farklılıklar, farklı düşünce ekollerini de beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra farklı ilim dallarıyla meşgul olan âlimlerin hadislere yaklaşımı ve hadis sahasındaki seçiciliği de birbirinden farklıdır. İslam tarihçileri hadisleri tarih kaynağı olarak değerlendirmeye tabi tutarken, müfessirler Hz. Peygamber'in Kur'an âyetlerini açıklama sadedinde söylediği hadislerle; kelamcılar inanç ve itikat konusundaki hadislerle, hadislerin daha çok Allah'ın zat ve sıfatlarıyla ilgili olanlarıyla; fıkıhçılar ise özellikle ibâdât, muamelât ve ukûbâta yönelik hadislerle ilgilenmişlerdir. Âbid ve zâhidlerin ilgilendiği hadisler ise ağırlıklı olarak ahlak, âdâb ve zühd hadisleridir. Bu ilim dalları Kur'an ve hadise dayalı bir sisteme sahip olup İslâmî ilimlerin birer şubesi olarak değerlendirilseler de her birinin usulü diğerinden az ya da çok farklılık göstermekte ve bu farklılıklar Kur'an'ı yorumlamada ve hadisleri anlayıp anlamlandırmada farklı sonuçlara ulaşılmasına sebep olmaktadır.

İslâm, tevhid başta olmak üzere sabitelerinin korunması, dini, aklı, malı, canı ve nesli güvence altına alan ilkelerinin muhafazası, hak, adalet, merhamet, hürriyet gibi evrensel değerlerinin çiğnenmemesi şartıyla farklı yorumlara müsamaha gösteren bir dindir. Bu durum itikadî ve amelî konularda farklı mezheplerin ortaya çıkmasına ve yayılmasına zemin hazırlamıştır. Bu mezheplerin kimileri zamanımıza kadar varlıklarını sürdürmüş, kimileri ise müntesipleri zamanla azalıp yok olduğu için

hayatîyetlerini devam ettirememiş ve tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir. Kaldı ki meseleyi daha geniş bir perspektiften incelediğimizde her insan farklı bir dünyadır ve her insanın dini anlama-algılama kapasitesi ve buna bağlı olarak hadis birikimi ve hadis anlayışı, sahip olduğu zekâ ve akli melekeler, ilmî yeterliliğine, kişisel merakına, mensup olduğu milletin kültürel mirasına, hatta efsane ve mitolojiler gibi geçmişten taşıdığı kodlara göre değişiklik gösterebilir. Dolayısıyla bütün bu bireysel ve toplumsal farklılıklar, hadis ile mezhep ve meşrep arasındaki bağın incelenmesini anlamlı kılmaktadır.

Bu mütevazı çalışmada hedeflenen geçmişte ya da bugün var olan farklı mensubiyetlerin hadis anlayışını nasıl etkilediğini örneklendirmek, Müslümanların Kur'an ve Sünnet'in zahirine ters düşmeyen her türlü yorumu zenginlik olarak kabul edip bu görüşlere sahip olan insanları ötekileştirmediklerini ortaya koymaktır. İlk makalede, tarihte Müslümanlar arası ciddi ayrışmalara sebep olan "Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı" konusundaki tartışmalara yer verilmiş ve bu görüşlere sahip olmanın râvilerin cerh ve tadiline etkisi incelenmiştir. İkinci makalede, İslam toplumunda ilk siyasi ayrışmanın ortaya çıkardığı, daha sonra itikadî ve fikhî ayrılıklara sahip bir mezhebe dönüşen Şîa'nın hadis anlayışı ele alınmıştır. Üçüncü makale, tarih, tefsir, fıkıh ve hadis ilimlerinde verdiği eserlerle dikkat çekip ansiklopedik bir âlim olarak nitelendirilen, sonraları müntesibi kalmayan bir mezhebin de kurucu imamı olan Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin hadisçiliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dördüncü makalede, tasavvuf-hadis ilişkisi üzerinde durulmuş, tasavvufî yönelimlerin hadis anlayışı üzerindeki etkileri, sûfîlerin ve muhaddislerin ortak ve

ayrışan yönleri incelenmiştir. Beřinci makalede ise tasavvufî kimliğin hadis seçimlerine etkisi Ebû Abdurrahman es-Sülemî'nin yazdığı el-Erbaûn fi't-Tasavvuf adlı kırk hadis çalışması örneğinde ele alınmıştır. Altıncı makalenin konusu ise, Osmanlı döneminde Kadızâdeliler ve Sivâsiler arasında yaşanan gerilimin hadis şerhlerine yansımalarıdır. İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerimizde görev yapmakta olan kadın hadis akademisyenlerinin ortak gayretleri ve Türkiye Diyanet Vakfının desteğiyle ilim hayatımıza kazandırılan bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını temenni ediyoruz.

Editör
Dr. Ayşe Gültekin